РОЗВИТОК ТА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

DOI: <https://doi.org/10.52256/2710-3986.2-95.2021.10>

УДК 339.52(075.8)+37.014.5:316

Наталя Дівінська,

кандидат педагогічних наук,

старший науковий співробітник,

завідувач сектору науково-видавничої роботи,

відділ науково-методичного забезпечення

підвищення якості освіти,

Державна наукова установа

«Інститут модернізації змісту освіти»,

Київ, Україна

ORCID ID 0000-0002-6165-0133

ДІЯЛЬНІСТЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ФОРМУВАННІ ГОТОВНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ДО МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

У статті висвітлено підходи вітчизняних і зарубіжних дослідників щодо поняття «міжкультурна комунікація». Визначено, що успішній міжкультурній комунікації сприяють і такі явища як «міжкультурна адаптація» і «толерантність».

Досліджено поняття «готовність до міжкультурної комунікації», яке розуміється як багатогранне явище і передбачає володіння міжкультурною, іншомовною, соціокультурною, соціальною компетентностями, які є взаємопов'язаними, що дозволяє особистості успішно взаємодіяти з представниками різних країн та виражається у грамотному толерантному ставленні до культури іншого народу.

Доведено, що провідна роль у формуванні готовності до міжкультурної комунікації належить культурно-освітнім проектам, які відбуваються в рамках діяльності міжнародних організацій в Україні, проаналізовано діяльність деяких з них.

Ключові слова: *міжкультурна взаємодія, міжкультурна комунікація, готовність до міжкультурної комунікації, міжкультурна адаптація, толерантність.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку освіти і науки, міжнародні контакти набувають особливої актуальності. Україна налагоджує і зміцнює міжнародні зв'язки, розширюються культурні межі, у результаті

чого учасники освітнього процесу стають учасниками міжкультурного діалогу. Однак, у процесі міжкультурної взаємодії можуть виникати проблеми, пов'язані не лише з розумінням мови представників іншої культури, відмінностями в одязі, національній кухні, нормах поведінки та ін., а й відмінностями у сприйнятті чужої культури, що може створювати підґрунтя для непорозуміння і конфліктів. Для ефективного долаття суперечностей під час міжкультурної комунікації необхідно набувати уміння будувати стосунки і поведінку з носіями інших культур спираючись на їхні альтернативні моделі мислення. Оскільки міжкультурна взаємодія це «особливий вид безпосередніх відносин і зв'язків, що встановлюються між двома або декількома культурами, а також тих впливів, взаємних змін, які проявляються в ході цих відносин» [7], то для набуття позитивного досвіду у спілкуванні з представниками інших культур особистості необхідно формувати готовність до міжкультурної комунікації. Зазначена готовність набувається особистістю в процесі саморозвитку, участі у міжкультурних освітніх проектах, програмах, стажуванні та ін., у зв'язку з чим посилюється важливість діяльності неурядових організацій, в межах яких відбувається необхідний культурний обмін.

Актуальність дослідження зумовлено важливістю формування готовності учасників освітнього процесу до міжкультурної комунікації під час їхньої участі в культурно-освітніх проектах міжнародних неурядових організацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Міжкультурну комунікацію, в межах якої відбувається розвиток міжкультурної компетентності досліджують як вітчизняні (М. М. Гавриш, О. С. Данищенко, Т. П. Дружченко, О. В. Ігнатенко, О. М. Нежива, Н. Б. Самойленко та ін.) так і зарубіжні (L. A. Arasaratnam-Smith, C. I. Barmeyer, D. K. Deardorff, E. Broszinsky-Schwabe, L. D. Hernández, H. J. Lüsebrink та ін.) вчені. У контексті взаємодії з представниками інших народів та діалогу культур міжкультурну комунікацію розглядають В. І. Аксьонова, І. С. Бахов,

М. М. Галицька, І. А. Дирда, В. Євтух, Н. В. Захарчук, А. Козак, О. П. Кучмій, К. С. Мальцева, О. П. Садохін, Н. J. Heringer, A. Holliday, M. Hyde, J. Kullman, E. McDaniel, I. Piller, R. Porter, L. Samovar та ін. Мову як інструмент міжкультурної комунікації, як чинник формування міжкультурної толерантності педагогів розглядають І. М. Палько, А. В. Постригань, Ю. Г. Малінкіна, М. П. Мchedлова, В. М. Манакін, Ю. О. Шепель, F. L. Casmir, K. Knapp та ін. Проблему формування готовності майбутніх фахівців до міжкультурної комунікації В. С. Бакіров, В. А. Гаманюк, І. М. Палько, Н. В. Паперна, М. С. Сафіна, М. В. Сотер, Л. М. Хижняк, Н. І. Ушакова та ін.

Аналіз наукових праць показує, що за останні десятиліття збільшилася кількість досліджень присвячених різним аспектам міжкультурної комунікації, проте важливість діяльності міжнародних організацій в цьому контексті не знайшла свого повного відображення.

Отже, **мета статті** – аналіз діяльності міжнародних організацій у формуванні готовності суб'єктів освітнього процесу до міжкультурної комунікації.

Виклад основного матеріалу дослідження. За останній час завдяки реформуванню освіти в Україні, інтернаціоналізації, інтеграції освіти і науки, культурні контакти між країнами, або представниками інших національностей значно зросли. Міжкультурна комунікація відбувається сьогодні у рамках: навчання і освіти (програми обміну для студентів, викладачів та науковців, стажування, навчання, чи викладання за кордоном та ін., участь у міжнародних науково-освітніх проектах та ін.); внутрішньоєвропейського співробітництва (лише в Європейському Союзі, який з 2007 року налічує загалом 27 держав-членів, в яких проживає близько 497 мільйонів людей, створені нові сфери діяльності, які повинні бути наповнені максимально компетентним персоналом [17, с. 249]; розвитку туризму. Зрозуміло, що проекти, які все більше розвиваються в різних сферах, збільшення рівня мобільності робочої сили об'єднують людей і призводять до різкого зростання міжкультурних контактів, в основі яких лежить спілкування і комунікація.

Міжкультурна комунікація є «формою соціальної комунікації, специфіка якої полягає в тому, що вона відбувається в міжкультурному контексті через безпосередній контакт представників різних культур, їхню опосередковану комунікацію (через перекладача або за допомогою технічних засобів комунікації та ін.), через тексти на різних носіях (паперових, електронних, аудіо- та відеопристроях), завдяки яким індивіди вивчають особливості іншої культури» [2, с. 289].

За визначенням В. М. Манакіна «міжкультурна комунікація» – це наука, яка «вивчає особливості вербального та невербального спілкування людей, що належать до різних національних та лінгвокультурних спільнот. Об'єктом міжкультурної комунікації є спілкування представників різних національних і лінгвокультурних спільнот, а предметом – прийняті в національних спільнотах мовні стереотипи і норми поведінки, спілкування, певні «культурні сценарії» різних дій, усталені моделі сприйняття та оцінювання предметів і явищ, соціально унормовані звички, традиції, ритуали, дозволи, заборони тощо» [9, с. 9].

Як «взаємодію індивідів, які є носіями різних культур кожен з яких має свою мову, типи поведінки, ціннісні установки, звичаї та традиції», визначає міжкультурну комунікацію О. С. Данищенко [5].

На думку М. О. Гузикової міжкультурна комунікація це «обмін інформацією, який здійснюється носіями різних культур, причому те, що комуніканти є носіями різних культур, значним чином впливає на їх комунікацію і певною мірою визначає її хід» [4, с. 8].

Німецькі дослідники розглядають міжкультурну комунікацію як здатність особистості без конфліктів спілкуватися з представниками інших культур і розуміти їх ціннісні орієнтації. Цю здатність можна набути, засвоївши нові знання, уміння, оскільки грамотний комунікатор повинен уміти правильно проаналізувати ситуацію та обрати відповідну їй поведінкову стратегію [17, с. 237]. Здійснення успішної комунікації за Е. Брозински-Швабе можливе якщо наявні знання про культуру народу певного регіону чи країни,

уявлення про його поведінкову орієнтацію, соціальні ієрархії та ролі (гендерні, вікові та ін.), відкритість до представлених релігій; усвідомлення власної культури з усіма її особистостями для того, щоб розуміти унікальність іншої культури; вміння проявляти толерантність; здатність долати невпевненість до нових знань про іншу культуру, особливо якщо вона базується на вже наявному досвіді пережитого позитивного, або негативного культурного шоку та ін. [17, с. 237-238.].

Отже, аналіз наукових праць показує, що успішній міжкультурній комунікації сприяють і такі явища як «міжкультурна адаптація» і «толерантність», які вважаємо за необхідне також розглянути.

Міжкультурну адаптацію розуміють як «процес входження в нову культуру, поступового засвоєння її норм, цінностей, зразків поведінки, у результаті чого досягається соціально-психологічна інтеграція з новими культурами без втрати багатства власної» [14, с. 19].

Основою міжкультурної толерантності слугує повага до інших народів, їх традицій, цінностей і досягнень, усвідомлення несхожості і прийняття усього етнічного і культурного. У науковій літературі толерантність розглядається як повага і визнання рівності, відмова від домінування і насильства, визнання багатовимірності і різноманіття людської культури, норм поведінки, відмови від зведення цього різноманіття до одноманітності і переважання будь-якої однієї точки зору [8].

Дослідження питання інтеграції особистості у полікультурний простір на основі аналізу наукових джерел дає право стверджувати, що в основі даного процесу лежить готовність особистості до міжкультурної комунікації. Готовність, з точки зору різних науковців (О. І. Баглай, О. В. Білостоцька, Н. Є. Мойсеюк, О. В. Рудакова, Л. Ю. Султанова, О. Г. Ярошенко та ін.) це сукупність якостей, властивостей та станів людини, які допомагають їй виконувати певну діяльність.

М. С. Сафіна розглядає готовність до міжкультурної комунікації як сукупність не лише певних якостей та властивостей особистості, але й

наявність певного рівня знань з іноземної мови, лінгвокраїнознавчих орієнтацій та комунікативних умінь [12]. В основі цієї готовності вчена виділяє такі її основні компоненти:

Соціальну компетентність – готовність і бажання взаємодіяти з іншими, впевненість у собі, уміння поставити себе на місце іншого і здатність орієнтуватися у ситуаціях, які складаються у суспільстві;

Функціональну компетентність – уміння і виражати власну думку, згоду, незгоду, інтерес, симпатію, здивування та інші емоції імпліцитно виражати свій намір, уміння взаємодіяти зі співбесідником.

Соціокультурну компетентність – уміння орієнтуватися у часі та просторі, соціальному статусі мовця, використанні мовних норм (формальний/неформальний стиль, табу, жаргон, професійна лексика та ін.); готовність і здатність партнерів по комунікації до ведення діалогу культур, що передбачає знання власної культури і культури країни чия мова вивчається.

І. С. Бахов визначає готовність до міжкультурної комунікації як критерій сформованості міжкультурної компетентності, яку дослідник розуміє як «інтегративну професійно-особистісну якість, яка синтезує сукупність лінгвістичних, соціокультурних, професійних, культурологічних знань, умінь вербальної, невербальної і паравербальної комунікацій, загальнокультурних та культурно-специфічних умінь, орієнтацій на комунікацію (лінгвокраїнознавча, пізнавальна, лінгвістична, предметна, поведінкова), що дозволяє здійснювати діалог культур» [3].

Отже, готовність до міжкультурної комунікації розуміємо як багатогранне явище, яке передбачає володіння міжкультурною, іншомовною, соціокультурною, соціальною компетентностями, які є взаємопов'язаними, що дозволяє особистості успішно взаємодіяти з представниками різних країн і виражається у грамотному толерантному ставленні до культури іншого народу.

Слід зазначити, що особливе місце у формуванні готовності до міжкультурної комунікації належить культурно-освітнім проектам, які

відбуваються в рамках діяльності міжнародних організацій в Україні, оскільки саме вони сприяють налагодженню міжнародної співпраці і міжкультурних зв'язків.

Сьогодні в Україні активно діють представництва міжнародних організацій, філії та представництва іноземних організацій, які здійснюють діяльність, що стосується розвитку освіти, науки і техніки. Серед перших впливових організацій, які діють на території нашої держави з 1991 року є Міжнародний центр наукової культури – Всесвітня лабораторія (World Lab) [18]. World Lab – це науково-дослідна та навчальна установа, завданнями якої є створення покоління з новим мисленням задля розв'язання важливих соціальних проблем, а саме підготовка лідерів у галузі сучасних технологій. Метою Українського відділення Всесвітньої лабораторії є участь у міжнародних проектах у галузях науки, техніки, екології, медицини, освіти тощо [10]. Відділення залучає науковий потенціал України для спільної роботи у міжнародних проектах Всесвітньої лабораторії. У Положенні про діяльність Українського відділення міжнародної неурядової організації «Міжнародний центр наукової культури – Всесвітня лабораторія» зазначено, що вона має право: організовувати та проводити науково-дослідні і дослідно-конструкторські роботи як самостійно, так і за участі тимчасових творчих колективів, у тому числі у формі різних товариств, залучати до цієї роботи зацікавлені організації, підприємства та фірми; приймати на роботу і залучати як консультантів; використовувати прийняті у міжнародній практиці форми та засоби міжнародних наукових обмінів, у тому числі відряджати у встановленому порядку за рахунок власних коштів приймати іноземних вчених і спеціалістів для роботи за проектами та участі в семінарах, конференціях, нарадах, встановлювати зв'язок із закордонними мережами ЕОМ і банками даних; відкривати свої філіали і дослідно-експериментальні бази; видавати та розповсюджувати твори науки, літератури та мистецтва, пов'язані з діяльністю Українського відділення Всесвітньої лабораторії;

здійснювати зовнішньоекономічну діяльність, що відповідає меті й завданням відділення [10].

Як зазначалося, міжнародні проекти і програми сприяють розвитку міжкультурної комунікації. Так, програми «Fulbright Research and Development Program» і «Fulbright Scholar Program» дозволяють науково-педагогічним і педагогічним працівникам проводити дослідження в університетах США тривалістю від шести до дев'яти місяців, програма «Fulbright Foreign Language Teaching Assistant (FLTA) Program» надає можливість фахівцям з лінгвістики, української літератури, перекладацьких студій, комунікацій, журналістики, американських студій, викладання англійської мови проходити стажування з викладання української мови у США. Поширенням ідей міжнародної освіти та впровадженням результатів власних наукових досліджень займаються з 1999 року випускники Програми імені Фулбрайта, які заснували в Україні Фулбрайтівське товариство, що діє як громадська організація з метою сприяння реформам в освіті і науці. Представники товариства активно упроваджують фулбрайтівський досвід, досягнення, прагнення і напрацювання науковців, набуті в американських університетах, ініціюють проведення щорічних конференцій, тематичних семінарів та круглих столів, інформаційних зустрічей (поінформовання українців про Програму), надають підтримку в опублікуванні монографій, наукових збірників, підручників та ін. [1].

Заслуговує на увагу діяльність міжнародної неурядової організації DAAD, заснована у 1925 році у Гейдельберзі за ініціативою окремих студентів, яка сьогодні належить до найважливіших організацій сприяння міжнародним обмінам студентами та науковцями. Діяльність DAAD спрямована на створення програм, які заклади вищої освіти можуть використовувати для реалізації своїх власних стратегій інтернаціоналізації. Завдяки зміцненню германістики та розповсюдженню німецької мови, DAAD підтримує країни, що розвиваються, консультує відповідальних фахівців у сфері освітньої політики, досліджень за кордоном та ін. Практична інформація яку надає

портал DAAD для України може бути корисною для всіх учасників освітнього процесу, які планують співпрацювати з німецькими дослідницькими організаціями, завершувати наукові роботи в Німеччині, проходити стажування, або навчання, що сприяє зміцненню міжкультурних зв'язків і розвитку міжкультурної компетентності [13].

Разом з DAAD, ОєAD (Австрійська служба обмінів) та Посольством ФРН в Україні діє Гете-інститут – німецька громадська організація, метою якої є популяризація німецької мови та підтримка міжнародної культурної співпраці різних країн з Німеччиною. У межах міжнародного проекту «Німецька мова професійного спілкування для закладів вищої освіти» на базі інституту у 2014 році була розроблена нова редакція Рамкової програми з німецької мови професійного спілкування для закладів вищої освіти України [11], відповідно до якої реалізовується основний принцип розвитку міжкультурної компетентності «мова через культуру – культура через мову». Впровадження Типових програм з іноземних мов сприяє ефективній міжкультурній комунікації і підвищує конкурентоспроможність особистості на міжнародному ринку праці.

Для розвитку освіти і культурного обміну важлива діяльність і таких міжнародних організацій як:

- Alliance française – міжнародна громадська організація, яка діє при посольстві Франції в Україні, організовує культурні заходи присвячені французькій мові та франкомовній культурі, надає можливість користуватися навчальними матеріалами на основі комунікативного та дійового підходів, вивчати мову за допомогою найсучасніших методик з використанням інтерактивних засобів навчання та ін. [15].

- Centro Hispánico (CHISPA) – центр іспанської мови і культури є провідним у навчанні й поширенні іспанської мови в Україні [16].

У попередній праці [6] ми вже вказували, що у розвитку міжкультурної компетентності і формуванні готовності до міжкультурної комунікації важливу роль відіграють університетські центри полоністики, оскільки

Польща сьогодні є однією з основних країн-партнерів у галузі освіти. Центри польської мови і культури (Polonikum, Związek Polaków «Orzeł Biały», ORPEG та ін.) пропонують нашим студентам кінопокази та мультимедійні програми, які знайомлять їх з польською історією, культурою та традиціями, організовують зустрічі з відомими вченими, влаштовують відкриті лекції за участю видатних професорів з різних спеціальностей.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок. Отже, проведене дослідження показує, що в умовах інтернаціоналізації, інтеграції освіти і науки актуалізується важливість діяльності міжнародних організацій в Україні. Для ефективної міжкультурної комунікації необхідно розширювати практики міжнародної співпраці з країнами світу, залучати до науково-дослідницької діяльності фахівців з інших країн, створювати спільно з міжнародними партнерами науково-методичні бази, оновлювати матеріальну базу закладів вищої освіти, стимулювати учасників освітнього процесу до участі у міжнародних проектах, стажуванні, навчанні та ін. Перспективи подальших досліджень пов'язані з вивченням досвіду діяльності громадських організацій для забезпечення якості освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонович М. М. Українське Фулбрайтівське товариство в розбудові громадянського суспільства в Україні (до 10-річчя з дня створення): переднє слово. Україна і світ: прагнення змін: [монографія] / [відп. ред. Наталія Висоцька]. К.: Дух і Літера, 2010. С. 9–12. URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/1106>
2. Бакіров В. С., Ушакова Н. І., Хижняк Л. М. Міжкультурна комунікація в університеті: історичний досвід і виклики сучасності. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, метод». Випуск 39. Харків 2017. С. 289. URL: <https://periodicals.karazin.ua/ssms/article/download/10265/9782/>
3. Бахов І. С. Готовність до міжкультурної комунікації як критерій сформованої міжкультурної компетентності студента університету. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія «Педагогічні науки» (електронне видання). №3. 2012. URL : <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi->

bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Vnadps_2012_3_4.pdf

4. Гузикова М. О., Фофанова П. Ю. Основы теории межкультурной коммуникации : учеб.пособие. Екатеринбург: Изд-во Урал.ун-та, 2015. 124 с.

5. Данищенко О. С. Сутність та особливості формування міжкультурної компетентності. Економіка та держава №12/2012. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=939>

6. Дівінська Н. О., Пугач А. В. Університетські центри полоністики у розвитку міжкультурної компетентності майбутніх учителів. Освіта для миру = Edukacja dla pokoju: зб. наук. пр.: у 2 т. / редкол.: Кремень В.Г. (голова); Коцур В. П., Ничкало Н. Г., Шльосек Ф. (заст. голови); Довгий С. О., Лук'янова Л. Б., Вовк М. П., Котун К. В. (члени редколегії). К.: Вид-во ТОВ «Юрка Любченка», 2019. Т. 2. С. 317–329.

7. Кучмій О. П. Міжкультурні комунікації: структура і динаміка процесів. Культура народів Причорномор'я. 2003. № 37. С. 52–55. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/handle/123456789/73775>

8. Малинка Ю. Г. Толерантність як результат міжкультурної комунікації в умовах глобалізації. URL: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/VisnikPK/article/viewFile/9557/12035>

9. Манакін В. М. Мова і міжкультурна комунікація: навч. посіб. К.: ВЦ «Академія», 2012. 288 с.

10. Про затвердження Положення про діяльність Українського відділення міжнародної неурядової організації «Міжнародний центр наукової культури – Всесвітня лабораторія». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/111-91-п>

11. Рамкова програма з німецької мови професійного спілкування для вищих навчальних закладів України. URL: <https://www.goethe.de/resources/files/pdf82/rahmencurriculum1.pdf>

12. Сафина М. С. Формирование готовности к межкультурной коммуникации у студентов гуманитарных вузов (на материале изучения иностранного языка): автореф.дис.канд.пед.н. 13.00.01. Казань, 2005. 22 с. URL: <http://nauka-pedagogika.com/pedagogika-13-00-01/dissertaciya-formirovanie-gotovnosti-k-mezhkulturnoy-kommunikatsii-u-studentov-gumanitarnyh-vuzov#ixzz5twLNnKjY>

13. Стипендіальні програми для України. DAAD. URL: <https://www.daad-ukraine.org/uk/poshuk-stipendij/stypendialni-programy-dlya-ukrayiny/>

14. Трансформація картини світу у процесі психологічного супроводу міжкультурної адаптації студентів-іноземців у країні навчання : монографія / А. О. Борисова [та ін.]. Х.: ЛІДЕР, 2017. 178 с. С. 19. URL: http://elib.hduht.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1760/1/2_Мон_Борисова_2017_5.pdf

15. Alliance française. URL: <http://aflviv.com.ua/?lang=uk>

16. Centro Hispánico CHISPA. URL: <http://www.chispa.com.ua/ua/index.html>

17. Broszinsky-Schwabe E. Interkulturelle Kommunikation. Missverständnisse und Verständigung. Wiesbaden. Germany: Springer VS. 2. Auflage. 2017. 269 S.

18. World Lab. Inventing the Future, Today. URL: <http://worldlab.cs.washington.edu/events/>

Стаття надійшла до редакції 29.08.2021

Natalia Divinska. Activities of the international organizations on the subject willingness formation in the educational process for intercultural communication.

The article deals with the approaches of the domestic and foreign researchers to the concept of «intercultural communication». It is determined that such things as «intercultural adaptation» and «tolerance» also contribute the successful intercultural communication.

The concept of «willingness for intercultural communication» is studied, which is understood as a multifaceted phenomenon and it involves the possession of intercultural, foreign, sociocultural and social competencies that are interrelated. It allows individuals to successfully interact with representatives of different countries and it is expressed in a competent tolerant attitude to the culture.

It is proved that the leading role in the willingness formation for intercultural communication belongs to the cultural and educational projects that take place within the activities of the international organizations in Ukraine. The activities of some of them are analyzed.

Key words: *intercultural interaction, intercultural communication, readiness for intercultural communication, intercultural adaptation, tolerance.*

REFERENCES

1. Antonovy`ch M. M. Ukrayins`ke Fulbrajtyvs`ke tovary`stvo v rozbudovi gromadyans`kogo suspil`stva v Ukrayini (do 10-richchya z dnya stvorenniya): perednye slovo. Ukrayina i svit: pragnennya zmin: [monografiya] / [vidp. red. Nataliya Vy`soc`ka]. K.: Dux i Litera, 2010. S. 9–12. URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/1106> [in Ukrainian].

2. Bakirov V. S., Ushakova N. I., Xy`zhnyak L. M. Mizhkul`turna komunikaciya v universy`teti: istory`chny`j dosvid i vy`kly`ky` suchasnosti. Visny`k Xarkivs`kogo nacional`nogo universy`tetu imeni V.N. Karazina. Seriya «Sociologichni doslidzhennya suchasnogo suspil`stva: metodologiya, teoriya, metod». Vy`pusk 39. Xarkiv 2017. S. 289. URL: <https://periodicals.karazin.ua/ssms/article/download/10265/9782/> [in Ukrainian].

3. Baxov I. S. Gotovnist` do mizhkul`turnoyi komunikaciyi yak kry`terij sformovanoyi mizhkul`turnoyi kompetentnosti studenta universy`tetu. Visny`k Nacional`noyi akademiyi Derzhavnoyi pry`kordonnoyi sluzhby` Ukrainy`. Seriya «Pedagogichni nauky`» (elektronne vy`dannya). #3. 2012. URL : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Vna dps_2012_3_4.pdf [in Ukrainian].

4. Guzikova M. O., Fofanova P. Ju. Osnovy teorii mezhkul'turnoj kommunikacii: ucheb.posobie. Ekaterinburg: Izd-vo Ural.un-ta, 2015. 124 s. [in Russian].
5. Dany`shhenko O. S. Sutnist` ta osobly`vosti formuvannya mizhkul`turnoyi kompetentnosti. Ekonomika ta derzhava #12/2012. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=939> [in Ukrainian].
6. Divins`ka N. O., Pugach A. V. Universy`tets`ki centry` polonisty`ky` u rozvy`tku mizhkul`turnoyi kompetentnosti majbutnix uchy`teliv. Osvita dlya my`ru = Edukacija dla pokoju: zb. nauk. pr.: u 2 t. / redkol.: Kremen` V.G. (golova); Koczur V. P., Ny`chkalo N. G., Shl`osek F. (zast. golovy`); Dovgy`j S. O., Luk'yanova L. B., Vovk M. P., Kotun K. V. (chleny` redkolegiyi). K.: Vy`d-vo TOV «Yurka Lyubchenka», 2019. T.2. S. 317–329. [in Ukrainian].
7. Kuchmij O. P. Mizhkul`turni komunikaciyi: struktura i dy`namika procesiv. Kul`tura narodov Pry`chernomor`ya. 2003. # 37. S. 52–55. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/73775> [in Ukrainian].
8. Maly`nka Yu. G. Tolerantnist` yak rezul`tat mizhkul`turnoyi komunikaciyi v umovax globalizaciyi. URL: <http://jrnل.nau.edu.ua/index.php/VisnikPK/article/viewFile/9557/12035> [in Ukrainian].
9. Manakin V. M. Mova i mizhkul`turna komunikaciya: navch. posib. K.: VCz «Akademiya», 2012. 288 s. [in Ukrainian].
10. Pro zatverdzhennya Polozhennya pro diyal`nist` Ukrayins`kogo viddilennya mizhnarodnoyi neuryadovoyi organizaciyi «Mizhnarodny`j centr naukovoyi kul`tury` – Vsesvitnya laboratoriya». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/111-91-p> [in Ukrainian].
11. Ramkova programa z nimecz`koyi movy` profesijnogo spilkuвання dlya vy`shhy`x navchal`ny`x zakladiv Ukrayiny`. URL: <https://www.goethe.de/resources/files/pdf82/rahmencurriculum1.pdf> [in Ukrainian].
12. Safina M. S. Formirovanie gotovnosti k mezhkul'turnoj kommunikacii u studentov gumanitarnyh vuzov (na materiale izuchenija inostrannogo jazyka): avtoref.dis.kand.ped.n. 13.00.01. Kazan', 2005. 22 s. [in Russian].
13. Sty`pendial`ni programy` dlya Ukrayiny`. DAAD. URL: <https://www.daad-ukraine.org/uk/poshuk-stipendij/stypendialni-programy-dlya-ukrayiny/> [in Ukrainian].
14. Transformaciya karty`ny` svitu u procesi psy`xologichnogo suprodu mizhkul`turnoyi adaptaciyi studentiv-inozemciv u krayini navchannya : monografiya / A. O. Bory`sova [ta in.]. X.: LIDER, 2017. 178 s. S. 19. URL: [http://elib.hduht.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1760/1/2\\_Mon\\_Bory`sova_2017_5.pdf](http://elib.hduht.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1760/1/2_Mon_Bory`sova_2017_5.pdf) [in Ukrainian].
15. Alliance française. URL: <http://aflviv.com.ua/?lang=uk> [in French][in Ukrainian].
16. Centro Hispánico CHISPA. URL: <http://www.chispa.com.ua/ua/index.html> [in Ukrainian][in English][in Spanish].

17. Broszinsky-Schwabe E. Interkulturelle Kommunikation. Missverständnisse und Verständigung. Wiesbaden. Germany: Springer VS. 2. Auflage. 2017. 269 S. [in German].
18. World Lab. Inventing the Future, Today. URL: <http://worldlab.cs.washington.edu/events/> [in English].